

Część I.

**Wiadomości teoretyczne
i praktyczne wskazówki**

Rozdział I. Budowa akt

Od kilkunastu lat egzaminy z prawa karnego opierają się na tzw. kazusach aktowych. Należy przyjąć, że wszystkie elementy zawarte w tych materiałach są istotne dla ich prawidłowej analizy.

1. Notatka urzędowa

Zazwyczaj pierwszym dokumentem w aktach sprawy jest notatka urzędowa, sporządzana najczęściej przez funkcjonariuszy Policji. Stanowi ona cenne źródło informacji – zawiera bowiem pierwsze, najbardziej świeże wypowiedzi uczestników postępowania oraz obserwacje z miejsca zdarzenia. Choć nie zastępuje późniejszych, sformalizowanych wypowiedzi oskarżonego i świadków, utrwalonych w protokołach, może zawierać istotne treści pomocne przy ich ocenie.

W przypadku wystąpienia sprzeczności lub różnic w depozycjach bądź wyjaśnieniach, należy sprawdzić, czy w toku postępowania przygotowawczego – a najpóźniej w trakcie rozprawy – podjęto próbę ich wyjaśnienia. Brak takiego działania może (i powinien) stanowić zarzut apelacyjny, odnoszący się do naruszenia przepisów postępowania, polegającego na niewyjaśnieniu istotnych okoliczności sprawy oraz nieprawidłowej ocenie materiału dowodowego (naruszenie art. 7 oraz 410 w zw. z art. 174 KPK). Zarzut taki jest zasadny, jeżeli w uzasadnieniu orzeczenia sąd nie odniósł się do wskazanych rozbieżności.

Warto również zwrócić uwagę na opis sytuacji zastanej na miejscu zdarzenia. Przykładowo – w sprawach dotyczących przestępstwa z art. 178a § 1 KK, linia obrony może opierać się na twierdzeniu, że alkohol został spożyty dopiero po zdarzeniu. W takiej sytuacji należy sprawdzić, czy w notatce urzędowej (lub w protokole oględzin) znajdują się informacje o obecności opakowań po alkoholu, co może mieć kluczowe znaczenie dla oceny wiarygodności tej wersji wydarzeń.

2. Wyjaśnienia

Wyjaśnienia oskarżonego stanowią obligatoryjny element każdego postępowania karnego. W pierwszej kolejności należy zweryfikować, czy podejrzanemu zostały należycie przedstawione przysługujące mu prawa. W kazusach zazwyczaj znajduje się stosowna informacja

potwierdzająca ten fakt. Jeżeli jednak brak takiego założenia, należy zwrócić na ten aspekt szczególną uwagę.

Zdarza się, że w aktach znajduje się protokół przesłuchania osoby, która później występuje w sprawie w charakterze oskarżonego, ale została wcześniej przesłuchana jako świadek. Jest to zabieg celowy, który musi wzbudzić czujność. Taki dokument nie może zostać wykorzystany jako dowód – obowiązuje tu bezwzględny zakaz dowodowy, wynikający *a contrario* z art. 389 § 1 i 2 KPK. Wykorzystanie tego rodzaju materiału stanowi rażące naruszenie przepisów postępowania, mogące mieć wpływ na treść orzeczenia.

Następnie należy sprawdzić, czy w uzasadnieniu orzeczenia nie ma bezpośrednich odniesień do takiego dokumentu, nawet w formie wskazania jego lokalizacji w aktach. Kolejno trzeba przeanalizować, czy inne dowody – np. opinie biegłych – nie zawierają odwołań do tego rodzaju materiału. Często praktyką jest bowiem, że biegli sporządzają opinię na podstawie dostępnego materiału dowodowego, który może zawierać niedopuszczalne źródła. Jeżeli opinia została wydana jeszcze przed postawieniem zarzutów, należy ocenić, czy sąd ustalił, jaki był wpływ wcześniejszych „zeznań” na treść opinii. Innymi słowy: czy opinia mogłaby zawierać takie same wnioski, gdyby opierała się wyłącznie na wyjaśnieniach złożonych jako oskarżony lub gdyby takich wyjaśnień w ogóle nie było.

Problem ten jest szczególnie istotny w sytuacji, gdy oskarżony odmówił składania wyjaśnień lub zaprezentował stanowisko odmienne od tego, które wyrażał wcześniej jako świadek. W tym kontekście warto również przypomnieć, że nie wolno odwoływać się do wypowiedzi oskarżonego złożonych w charakterze świadka w innych postępowaniach – nawet jeżeli sprawy są ze sobą powiązane. Zakaz ten ma charakter bezwzględny i nie może zostać uchylony nawet za zgodą samego zainteresowanego. Analogicznie, niedopuszczalne byłoby wykorzystanie zeznań uzyskanych np. w wyniku tortur czy pod wpływem narkotyków.

Wyjątek od wskazanej zasady dotyczy sytuacji, w której ujawniany jest protokół zawierający zeznania uznane za fałszywe. W takim przypadku dokument ten traktowany jest jako dowód nieosobowy – nie jako zeznanie świadka, lecz jako dokument zawierający treść wypowiedzi.

Dowodu z wyjaśnień oskarżonego lub z zeznań świadka (art. 174 KPK) nie można zastępować treścią pism, zapisków czy notatek urzędowych. Zakaz ten ma charakter gwarancyjny – chroni zasady bezpośredniości i ustności postępowania. Obejmuje każdą formę dokumentu sporządzonego zamiast przesłuchania, w tym zaświadczenia czy oświadczenia, jeżeli z ich treści wynika, że mają one zastąpić protokół wyjaśnień lub zeznań.

Jednocześnie art. 174 KPK nie wyklucza korzystania z pism czy notatek obok prawidłowo przeprowadzonych przesłuchań. Niedopuszczalne jest natomiast pomijanie protokołów i dokonywanie ustaleń wyłącznie w oparciu o dokumenty nieformalne. Jeżeli treść notatki została – za zgodą osoby przesłuchiwanej – włączona do protokołu (tzw. wklejenie), nie dochodzi do naruszenia przepisów. Jest to bowiem czynność czysto techniczna, a nie substytut przesłuchania.

Na przykład policjant, będący świadkiem w sprawie, nie może „wnieść” do procesu treści nieformalnego rozpytania i traktować ich jako substytutu przesłuchania świadka lub oskarżonego. Jego zeznania mogą jedynie potwierdzać lub uzupełniać istniejący materiał dowodowy, ale nie mogą prowadzić do ustaleń sprzecznych z treścią protokołu przesłuchania osoby rozpytywanej. Kodeks postępowania karnego dopuszcza złożenie wyjaśnień przez oskarżonego w formie pisemnej, jednak takie pismo stanowi załącznik do protokołu przesłuchania

(art. 176 § 4 KPK). Samodzielne odczytanie takiego dokumentu jako dowodu na rozprawie jest niedopuszczalne – stanowi obejście zakazu z art. 174 KPK i nie może zostać zalegalizowane poprzez powołanie art. 393 § 3 KPK.

Nie są objęte zakazem z art. 174 KPK wypowiedzi przytoczone w opiniach biegłych – np. lekarskich – ponieważ nie mają one na celu zastąpienia protokołu przesłuchania. Niemniej obowiązuje tu odrębny zakaz dowodzenia treścią oświadczeń składanych biegłemu, wynikający z art. 199 KPK. Po nowelizacji art. 393 § 3 KPK możliwe jest odczytywanie wszelkich dokumentów prywatnych powstałych poza postępowaniem – np. listów, tzw. grypsów. Takie dokumenty nie zastępują przesłuchania, lecz mogą służyć weryfikacji lub uzupełnieniu innych dowodów osobowych. W warunkach przewidzianych w art. 389–393 KPK dopuszczalne jest również odczytywanie lub odtwarzanie zapisów dźwiękowych i audiowizualnych (art. 393a KPK), np. stenogramów czy nagrań. Nie zmienia to jednak obowiązywania zakazu wynikającego z art. 174 KPK – nagranie nie może zastąpić przesłuchania w sytuacjach, w których Kodeks wymaga sporządzenia protokołu.

Warto zaznaczyć, że w postępowaniu w sprawach o wykroczenia (KPW) notatka urzędowa może stanowić samodzielny środek dowodowy – zgodnie z art. 37 § 2, art. 54 § 3 i art. 76 § 2 KPW. Na żądanie strony sąd zobowiązany jest jednak przeprowadzić czynność, której notatka dotyczy, chyba że obwiniony jej nie kwestionuje.

3. Zeznania świadków

Analizę dowodu z zeznań świadka należy rozpocząć od weryfikacji elementów formalnych. W pierwszej kolejności istotne jest pouczenie świadka o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Nie jest natomiast wymagane odebranie od świadka przyrzeczenia – czynność ta ma charakter fakultatywny, zwłaszcza gdy przesłuchanie odbywa się na rozprawie i nie wpływa na możliwość pociągnięcia świadka do odpowiedzialności karnej w przypadku składania fałszywych zeznań. Pouczenie o odpowiedzialności karnej musi być jednak udzielone zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i sądowym.

Kolejnym aspektem formalnym jest obowiązek pouczenia świadka o przysługującym mu prawo do odmowy składania zeznań (art. 182 KPK). Prawo to przysługuje osobom najbliższym dla oskarżonego. Zgodnie z definicją zawartą w art. 115 § 11 KK, są to: małżonek, wstępni (rodzice, dziadkowie), zstępni (dzieci, wnuki), rodzeństwo, a także powinowaci w tej samej linii i stopniu (np. teściowie, zięć, synowa, rodzeństwo małżonka). Prawo to przysługuje także osobom pozostającym w stosunku przysposobienia oraz ich małżonkom, a także osobie pozostającej z oskarżonym we wspólnym pożyciu (tzw. konkubinat). W tym ostatnim przypadku bez znaczenia pozostaje orientacja relacji – nie jest natomiast dopuszczalne istnienie więcej niż jednego równoległego związku tego rodzaju. Warto pamiętać, że były konkubent nie korzysta z tego przywileju.

Prawo do odmowy składania zeznań przysługuje świadkowi – nie oskarżonemu. W związku z tym, np. nieobecność pokrzywdzonego prawidłowo zawiadomionego o rozprawie nie może sama w sobie stanowić skutecznego zarzutu apelacyjnego. Należy przy tym wskazać, że oświadczenie o skorzystaniu z prawa do odmowy zeznań może zostać złożone również na piśmie.

Podobną instytucją, choć opartą na odrębnej podstawie prawnej (art. 185 KPK), jest możliwość zwolnienia świadka – na jego wniosek – z obowiązku składania zeznań w przypadku pozostawania z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym. Przykładowo mogą to być dzieci konkubenta, wychowujące się z nim w jednym gospodarstwie domowym i traktujące go jak rodzica.

Kolejnym istotnym uprawnieniem świadka jest prawo do uchylenia się od odpowiedzi na konkretne pytanie, jeżeli mogłoby to narazić go na odpowiedzialność karną, w tym karnoskarbową (art. 183 KPK). Przywilej ten nie obejmuje sytuacji, w których odpowiedź mogłaby prowadzić jedynie do odpowiedzialności dyscyplinarnej, zawodowej lub „wykroczeniowej”. Nie stanowi także podstawy odmowy ujawnienia informacji zagrożenie dyshonorem – w takiej sytuacji świadek może żądać przesłuchania z wyłączeniem jawności (art. 183 § 2 KPK). Świadek nie jest zobowiązany do wskazania rodzaju odpowiedzialności, na jaką mógłby się narazić, by skorzystać z tego prawa.

Inną podstawą odmowy złożenia zeznań może być fakt, że dana osoba występuje jako podejrzany lub oskarżony w innym postępowaniu, dotyczącym tego samego czynu co zarzut stawiany oskarżonemu. Taka osoba może jednak zostać przesłuchana co do innych, niezależnych czynów.

Naruszenie któregośkolwiek z powyższych uprawnień świadka stanowi istotne uchybienie procesowe i często skutkuje zasadnym zarzutem apelacyjnym.

Z ostrożności warto zaznaczyć, że osoba postronna – w tym funkcjonariusz – może zeznawać jako świadek na temat tego, co usłyszała od innej osoby (w tym tej, która skorzystała z prawa do odmowy zeznań), np. na miejscu zdarzenia. Wyjątkiem są osoby uczestniczące w czynnościach formalnych z udziałem świadka (od rozpytania po formalne przesłuchanie) – takie osoby, jak przesłuchujący, protokolant czy funkcjonariusz obecny przy czynności, nie mogą zeznawać na temat treści rozmowy z osobą, która skorzystała z prawa odmowy¹.

W przeciwieństwie do oskarżonego, w przypadku świadka jest dopuszczalne (a niekiedy konieczne) oparcie się na jego wcześniejszych zeznaniach złożonych w innym postępowaniu. Nie jest jednak dopuszczalne kwestionowanie braku bezpośredniego przesłuchania świadka na rozprawie przez twierdzenie, że „zeznałby inaczej” lub „wycfałby się z depozycji”. Niedopuszczalne jest również sugerowanie, że protokół nie odzwierciedla rzeczywistej treści wypowiedzi świadka – takie twierdzenie mogłoby narazić świadka na odpowiedzialność karną za składanie fałszywych zeznań, a osobę je podnoszącą – na odpowiedzialność z art. 238 KK.

4. Ekspertyzy biegłych

Powołanie biegłego w postępowaniu karnym uzasadnione jest koniecznością uzyskania wiadomości specjalnych (ekspertyzy). Takie wiadomości nie mogą być zastępowane wiedzą organów prowadzących postępowanie, nawet jeżeli osoby je reprezentujące posiadają odpowiednie doświadczenie lub kwalifikacje. Opinia musi być jasna, pełna, niesprzeczna i metodologicznie

¹ Zob. wyr. SA w Katowicach z 13.10.2022 r., II AKa 198/22, Legalis.

przejrzysta, a jej wnioski powinny być powiązane z materiałem dowodowym (dokumentacją medyczną, wynikami badań obrazowych, opisem mechanizmu urazu). Jeżeli wymogi te nie są spełnione, sąd – stosownie do art. 201 KPK – zleca opinię uzupełniającą lub nową. Judykatura przypomina, że to organ procesowy ocenia, czy opinia spełnia wskazane kryteria i czy zachodzi potrzeba powołania nowych biegłych; subiektywne niezadowolenie strony z treści opinii nie stanowi samo przez się podstawy do zastosowania art. 201 KPK². Brak jest rażącego naruszenia prawa, gdy sąd odwoławczy zaakceptował stanowisko, że przesłanki z art. 201 KPK nie zachodzą³.

Każdy biegły sądowy zobowiązany jest do odniesienia się do pełnego materiału dowodowego, który został mu przekazany przez organ procesowy. W przypadku ujawnienia nowych, istotnych danych lub zmiany kontekstu dowodowego, zasadne jest sporządzenie opinii uzupełniającej – zarówno pisemnej, jak i (w razie potrzeby) ustnej, celem weryfikacji wcześniejszych wniosków oraz ich dostosowania do aktualnego stanu sprawy⁴.

Szczególną ostrożność należy zachować w sytuacjach, gdy ekspertyza w znacznej części opiera się na zeznaniach osoby, która następnie uzyskuje status oskarżonego. W takim przypadku organ procesowy powinien rozważyć konieczność ponownego przesłuchania biegłego lub uzupełnienia opinii z uwzględnieniem zmienionego kontekstu procesowego.

Kwestionowanie opinii biegłego powinno odbywać się w granicach art. 201 KPK, który wskazuje przesłanki dopuszczenia kolejnej opinii. Zgodnie z tym przepisem należy wykazywać w szczególności: istotne sprzeczności wewnętrzne w treści opinii; niezgodność z materiałem dowodowym; wyjście poza zakres zleconych tez lub brak odpowiedzi na postawione pytania. Brak jest rażącego naruszenia prawa, gdy sąd odwoławczy zaakceptował stanowisko, że przesłanki z art. 201 KPK nie zachodzą.

Biegły nie może rozstrzygać kwestii prawnych, które są zastrzeżone wyłącznie dla sądu – jak np. ustalenie, kto spowodował wypadek oraz czy doszło do naruszenia konkretnego przepisu. Zadaniem biegłego jest przedstawienie wiadomości specjalnych oraz – jeśli to możliwe – wariantowych wniosków rekonstrukcyjnych. W żadnym wypadku sąd nie może zastąpić dowodu z opinii własną wiedzą specjalną ani innym dowodem. Jednocześnie należy podkreślić, że ocena wiarygodności materiału dowodowego, w tym także zeznań świadków, należy wyłącznie do sądu – nie do biegłego.

Biegły nie powinien wartościować dowodów osobowych ani tym bardziej przesądzać, że określone zeznania są „fałszywe” lub „niewiarygodne”. Tego rodzaju wypowiedzi wykraczają poza granice kompetencji i mogą podważać bezstronność opinii. Ich formułowanie stanowi przekroczenie roli przypisanej biegłemu procesowemu.

Mając powyższe na uwadze analizę akt należy rozpocząć od oceny negatywnej – a więc ustalenia, czy w danej sprawie nie zaistniała potrzeba powołania biegłego. Taka konieczność występuje zwłaszcza w przypadkach dotyczących kwestii medycznych, psychicznych,

² Zob. post. SN z: 27.11.2020 r., II KK 326/20, Legalis; 29.9.2021 r., III KK 219/21, Legalis; 7.7.2006 r., III KK 456/05, OSNKW 2006, Nr 10, poz. 95; wyr. SA w Łodzi z 11.10.2000 r., II AKa 127/00, Prok. i Pr. 2001, Nr 7–8, poz. 20; wyr.: SA we Wrocławiu z 10.4.2006 r., II AKa 38/06, KZS 2006, Nr 9, poz. 49; SA we Wrocławiu z 15.12.2005 r., II AKa 322/05, KZS 2006, Nr 6, poz. 95; SA we Wrocławiu z 10.4.2006 r., II AKa 38/06, KZS 2006, Nr 9, poz. 49; SA w Łodzi z 25.10.2006 r., II AKa 134/06, Prok. i Pr. 2009, Nr 2, poz. 32; SA we Wrocławiu z 6.11.2012 r., II AKa 280/12, Legalis.

³ Zob. post. SN z 20.4.2023 r., II KK 64/23, Legalis.

⁴ Zob. post. SN z 1.10.2020 r., IV KK 391/20, Legalis.

technicznych czy chemicznych. Na potrzeby niniejszego opracowania omówione zostaną ekspertyzy najczęściej spotykane w praktyce postępowania karnego.

4.1. Ekspertyza psychiatryczna

Opinia psychiatryczna jest obowiązkowa w przypadku powstania wątpliwości co do poczytalności oskarżonego. Szczególną uwagę należy zwrócić na deklaracje dotyczące stanu zdrowia psychicznego – zdarza się, że w dochodzeniach są one pomijane. Oczywiście, nie każde schorzenie uzasadnia zlecenie badań psychiatrycznych – np. depresja, uzależnienie od alkoholu czy większość zaburzeń osobowości nie stanowią automatycznej przesłanki. Nie powodują one zaburzeń w postrzeganiu, zapamiętywaniu czy odtwarzaniu spostrzeżeń. Jeśli jednak oskarżony wskazuje na stałe leczenie psychiatryczne lub psychiczne zaburzenia, a mimo to brak jest opinii, można formułować zasadny zarzut apelacyjny.

Obowiązek powołania obrońcy w takiej sytuacji wynika z art. 79 § 1 pkt 4 KPK. Brak obrońcy przy konieczności przeprowadzenia opinii psychiatrycznej oznacza naruszenie prawa do obrony i stanowi bezwzględną przyczynę odwoławczą. Ważne jest, by opinia psychiatryczna była sporządzona przez zespół co najmniej 2 lekarzy psychiatrów. Udział osoby nieposiadającej tej specjalizacji, np. psychologa, dyskwalifikuje opinię jako dowód. W przypadkach dotyczących zaburzeń preferencji seksualnych, jeden z psychiatrów powinien posiadać dodatkową specjalizację seksuologiczną – nie musi to być jednak odrębny biegły. Niedopuszczalne jest natomiast sporządzenie opinii wyłącznie przez psychologa-seksuologa.

4.2. Ekspertyza z zakresu medycyny sądowej

Najczęściej spotykaną opinią w sprawach karnych jest ekspertyza medyczna. Jej celem jest ustalenie – na gruncie wiedzy medycznej – rodzaju i mechanizmu obrażeń, czasu trwania naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, ewentualnej trwałości i istotności następstw, realności zagrożenia życia oraz związku przyczynowego między zdarzeniem a skutkami zdrowotnymi. To sąd (organ procesowy) dokonuje kwalifikacji prawnej, natomiast biegły formułuje wnioski medyczne wyznaczające ramy możliwej subsumpcji; wypowiedzi biegłego wkraczające w ocenę prawną należy pominąć⁵.

Zgodnie z art. 193 § 1 KPK, biegłego powołuje się zawsze, gdy ustalenie okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia wymaga wiadomości specjalnych. W realiach art. 156–158 i 160 KK wymóg ten występuje zasadniczo w każdej sprawie, ponieważ rozróżnienie między ciężkim (art. 156 § 1 KK), średnim (art. 157 § 1 KK) i lekkim (art. 157 § 2 KK) uszczerbkiem, ocena „bezpośredniości” niebezpieczeństwa (art. 160 § 1 KK) czy „trwałego, istotnego zeszpecenia” przekracza zwykle doświadczenie życiowe. Pominięcie opinii przy istnieniu wątpliwości co do rodzaju, rozmiaru lub czasu trwania skutku narusza art. 193 KPK i prowadzi do konieczności uchylenia orzeczenia lub uzupełnienia postępowania dowodowego⁶.

⁵ Zob. wyr. SN z 13.1.2011 r., II KK 188/10, Legalis.

⁶ Zob. wyr. SN z 3.7.2007 r., II KK 321/06, Legalis.

Wyjątkowo dopuszczalne jest odstąpienie od zasięgania opinii, jeżeli kompletna dokumentacja medyczna jednoznacznie potwierdza wyłącznie powierzchowne, nieznaczne obrażenia (np. zadrapania, drobne siniaki), które – zgodnie z doświadczeniem życiowym – powodują rozstrój zdrowia nie dłuższy niż 7 dni i nie wiążą się z ryzykiem powikłań. Jeżeli istnieje jakakolwiek wątpliwość co do tego progu czasowego, mechanizmu urazu (np. uraz głowy, utrata przytomności), zagrożenia życia, trwałości następstw lub zeszpecenia, należy zasięgnąć opinii.

4.2.1. Ciężki uszczerbek na zdrowiu – art. 156 § 1 KK

Orzecznictwo⁷ wyróżnia trzy zasadnicze grupy skutków: 1) pozbawienie określonych zmysłów lub zdolności (np. wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia); 2) kategorie „otwarte”, m.in. inne ciężkie kalectwo, choroba nieuleczalna lub długotrwała, choroba realnie zagrażająca życiu, trwała choroba psychiczna, całkowita albo znaczna trwała niezdolność do pracy w zawodzie, trwałe i istotne zeszpecenie lub zniekształcenie ciała; 3) szczegółowe typy wskazane w przepisie. Termin „choroby realnie zagrażającej życiu” należy oceniać *ex ante* – według stanu wiedzy medycznej w chwili zdarzenia, niezależnie od pomyślnego wyniku leczenia. Z kolei „trwałe, istotne zeszpecenie lub zniekształcenie” wymaga obiektywno-społecznej oceny „istotności” (z punktu widzenia przeciętnego obserwatora), potwierdzenia trwałości oraz wykazania wpływu na wygląd lub budowę ciała; najnowsze judykaty⁸ potwierdzają zaliczenie rozległych oparzeń II–III° w eksponowanych okolicach (twarz, szyja, klatka piersiowa) do tej odmiany ciężkiego uszczerbku.

4.2.2. Średni i lekki uszczerbek na zdrowiu – art. 157 § 1 i 2 KK

Granice między § 1 a § 2 art. 157 KK wyznacza rzeczywisty czas trwania naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia – powyżej 7 dni (art. 157 § 1 KK) lub nie dłużej niż 7 dni (art. 157 § 2 KK). O kwalifikacji nie przesądza sama długość zwolnienia lekarskiego; decyduje realny przebieg chorobowy i utrzymujące się zaburzenia funkcji. Sąd Najwyższy⁹ podkreśla konieczność precyzyjnego, medycznego określenia tego progu w opinii.

4.2.3. Narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo – art. 160 § 1 KK

„Bezpośredniość” oznacza stan konkretnego, wysokiego prawdopodobieństwa wystąpienia skutku w postaci utraty życia albo ciężkiego uszczerbku – nie wystarcza abstrakcyjna możliwość. Znamię to może zostać zrealizowane na trzy sposoby: przez spowodowanie zagrożenia, jego istotne zwiększenie, a w wypadku gwaranta – przez nieusunięcie lub

⁷ Zob. wyr. SN z: 16.2.2005 r., V KK 414/04, Legalis; 14.11.2024 r., III KK 222/24, Legalis; 24.7.2024 r., II KK 20/24, Legalis.

⁸ Zob. post. SN z: 5.10.2022 r., III KK 405/22, Legalis; 6.8.2024 r. II KK 174/24, Legalis.

⁹ Zob. wyr. SN z: 16.2.2005 r., V KK 414/04, Legalis; 14.11.2024 r., III KK 222/24, Legalis; 24.7.2024 r., II KK 20/24, Legalis.

niezminimalizowanie istniejącego niebezpieczeństwa. Nowsze orzecznictwo¹⁰ akcentuje, że „bezpośredniość” dotyczy niebezpieczeństwa, a nie odległości czasowej czy przestrzennej oraz wymaga wykazania konkretnego, dynamicznego stanu zagrożenia potwierdzonego wiedzą medyczną¹¹.

4.2.4. Pobicie i bójka – art. 158 KK

Uchwała Sądu Najwyższego przesądziła, że znamiona narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo nastąpienia skutku z art. 156 § 1 lub art. 157 § 1 KK należą do obu postaci czynu – bójki i pobicia (art. 158 § 1 KK)¹². Jeżeli następstwem bójki lub pobicia jest skutek z art. 157 § 1 KK – ma zastosowanie § 2, zaś w razie powstania skutku z art. 156 § 1 KK – § 3. Skutek odnoszony jest do zdarzenia jako całości, co uzasadnia – przy spełnieniu pozostałych warunków – odpowiedzialność uczestników w granicach typowego ryzyka zdarzenia. Indywidualna odpowiedzialność z art. 159 KK dotyczy użycia przez uczestnika niebezpiecznego narzędzia.

4.3. Ekspertyza toksykologiczna

Opinia toksykologiczna jest niezbędna w sprawach dotyczących prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości, szczególnie gdy linia obrony opiera się na twierdzeniu o spożyciu alkoholu po zdarzeniu. W takiej sytuacji biegły powinien zweryfikować czy wskazane ilości, rodzaj alkoholu oraz czas jego spożycia są zgodne z wynikami pomiarów stężenia alkoholu. W świetle definicji art. 115 § 16 KK stan nietrzeźwości zachodzi, gdy: 1) zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5‰ albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość, lub 2) zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość. Wartość równa progowi (np. 0,25 mg/dm³) nie stanowi stanu nietrzeźwości¹³. Wobec wprowadzenia ustawowych kryteriów oceny, obejmujących dwa rodzaje jednostek, nie jest dopuszczalne przeliczanie ze wskazania mg/dm³ na promile. Byłoby to skądinąd działanie na niekorzyść sprawcy – stosuje się przeliczniki zawsze przekraczające mnożnik 2, najczęściej 2,1 lub 2,12, zatem 0,25 mg/dm³ odpowiadałby około 0,525‰. Z kolei stan po użyciu alkoholu (relewantny dla wykroczenia z art. 87 KW) zachodzi przy stężeniu we krwi 0,2–0,5‰ albo 0,10–0,25 mg/dm³ w wydychanym powietrzu.

Prawidłowa ocena wymaga ścisłego przestrzegania przepisów wykonawczych oraz aktualnych zaleceń metodycznych. Zgodnie z § 3 ust. 2 rozporządzenia Ministra Zdrowia i Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 28.12.2018 r. w sprawie badań na zawartość alkoholu w organizmie¹⁴ badania analizatorem wydechu nie przeprowadza się przed upływem 15 minut od zakończenia spożywania alkoholu, palenia wyrobów tytoniowych, w tym

¹⁰ Zob. wyr. SN z 14.7.2011 r., III KK 77/11, Legalis.

¹¹ Zob. wyr. SN z: 3.12.1999 r., II KKN 377/97, Legalis; 10.4.2024 r., V KK 291/24, Legalis; post. SN z 26.1.2016 r., V KK 342/15, Legalis.

¹² Zob. post. SN z 20.9.2007 r., I KZP 30/07, Legalis.

¹³ Zob. wyr. SN z 15.11.2017 r., IV KK 293/17, Legalis.

¹⁴ Dz.U. z 2018 r. poz. 2472

nowatorskich wyrobów tytoniowych, używania papierosów elektronicznych lub używania wyrobów tytoniowych bezdymnych przez osobę badaną. W przypadku pierwszego pomiaru z wynikiem $> 0,00 \text{ mg/dm}^3$ wykonuje się kolejny pomiar – przy urządzeniach elektrochemicznych po 15 minutach, a przy urządzeniach w podczerwieni niezwłocznie; na żądanie osoby badanej lub przy uzasadnionym podejrzeniu przestępstwa wynik z analizatora elektrochemicznego należy zweryfikować analizatorem w podczerwieni albo badaniem krwi (§ 4 ust. 2 i 3 rozporządzenia).

Najbardziej kompleksowe i aktualne wytyczne w zakresie badania stanu trzeźwości zostały opracowane przez Instytut Ekspertyz Sądowych im. prof. Jana Sehna w Krakowie¹⁵. Rekomendacje te precyzyjnie określają zasady prowadzenia pomiarów, minimalizując ryzyko błędów i zwiększając wiarygodność wyników. W szczególności zaleca się:

- 1) przeprowadzenie co najmniej 15-minutowej obserwacji osoby badanej przed wykonaniem pierwszego pomiaru (ma to na celu wykluczenie wpływu alkoholu reszkowego z jamy ustnej);
- 2) w przypadku uzyskania wyniku $0,10 \text{ mg/dm}^3$, a następnie $0,00 \text{ mg/dm}^3$, konieczność wykonania trzeciego pomiaru w celu rozstrzygnięcia niejednoznaczności;
- 3) w przypadku użycia urządzeń elektrochemicznych – wykonanie drugiego pomiaru po 15 minutach, natomiast przy urządzeniach działających w technologii podczerwieni (IR) – niezwłocznie po pierwszym pomiarze;
- 4) w sytuacjach budzących wątpliwości, np. podejrzenia spożycia alkoholu po zdarzeniu lub oddalenia się z miejsca zdarzenia, rekomenduje się wykonanie co najmniej 4 pomiarów powietrza wydychanego (z czego dwie ostatnie próby powinny być wykonane w odstępie 30 minut) lub pobranie co najmniej 3 próbek krwi w odstępach 30-minutowych;
- 5) w przypadku istotnych rozbieżności między dwoma wynikami uzyskanymi metodą elektrochemiczną (tj. spadek większy niż $0,06 \text{ mg/dm}^3$ przy stężeniach do $0,50 \text{ mg/dm}^3$ lub więcej niż 10% wartości wyższego wyniku przy stężeniach powyżej $0,50 \text{ mg/dm}^3$) – wskazane jest przeprowadzenie weryfikacji za pomocą urządzenia IR lub badania krwi;
- 6) obowiązek wzorcowania analizatorów (kalibracji) nie rzadziej niż co 6 miesięcy, przy jednoczesnym założeniu, że w warunkach rzeczywistych niepewność pomiaru może wynosić do $\pm 0,03 \text{ mg/dm}^3$ (dla stężeń poniżej $0,50 \text{ mg/dm}^3$) lub $\pm 5\%$ wyniku (dla stężeń powyżej $0,50 \text{ mg/dm}^3$).

W sprawach, w których podnoszona jest hipoteza spożycia po zdarzeniu, biegły powinien wykonać obliczenia prospektywne/retrogradacyjne (równanie *Widmarka* z właściwym doбором współczynników dystrybucji r oraz szybkości eliminacji β), a następnie zestawić je z rzeczywistą sekwencją wyników pomiarów, czasem zdarzenia i danymi antropometrycznymi. W literaturze medyczno-sądowej podkreśla się potrzebę indywidualizacji parametrów, uwzględnienia tzw. deficytu alkoholowego i możliwego opóźnienia wchłaniania (zwłaszcza przy napojach niskoprocentowych i spożyciu z posiłkiem). Przy konkurencyjnych wersjach zdarzenia (w tym „po spożyciu”) sąd ma obowiązek zgromadzić i poddać ocenie pełny materiał toksykologiczny – wielokrotne pomiary, godziny pobrań, badanie krwi – a następnie zasięgnąć opinii, która transparentnie odniesie się do obu wersji i niepewności pomiarów.

¹⁵ Tak też: J. Łabędź, Ekspertyza alkoholologiczna w: Ekspertyza Sądowa. Zagadnienia wybrane, red. J. Wójcikiewicz, Warszawa, 2023; D. Zuba, J. Adamowicz, S. Bazań i in., Zasady przeprowadzania pomiarów stężenia alkoholu oraz opiniowania w sprawach trzeźwości, Prok. i Pr. 2023, Nr 12, s. 174–200.

Nie można czynić kategoriycznych ustaleń o „po spożyciu” bez solidnego oparcia w danych czasowych i rachunkach biegłego¹⁶.

W orzecznictwie pojawiają się też rozstrzygnięcia podkreślające wagę legalizacji/wzorcowania urzędzeń i wiarygodności oznaczeń przy udokumentowanym świadectwie wzorcowania¹⁷.

W każdej sprawie z art. 178a KK, w której pojawia się wątek „spożycia po zdarzeniu”, minimalnym standardem jest: 1) zebranie precyzyjnych danych czasowych (zdarzenie – badanie I – badanie II – pobrania krwi); 2) wykonanie co najmniej 4 pomiarów lub 3 pobrań krwi w 30-minutowych odstępach; 3) weryfikacja pomiarów elektrochemicznych w podcierwieni lub krwi; 4) obliczenia *Widmarka* z uzasadnieniem doboru parametrów i oszacowaniem niepewności; 5) wykazanie czy deklarowana przez oskarżonego konsumpcja mogła – przy założonych parametrach – wygenerować uzyskany profil stężeń. Zaniechanie tych czynności naraża rozstrzygnięcie na zarzut dowolności¹⁸.

Obliczenia prospektywne, oparte na deklaracjach osoby badanej, mają ograniczoną wartość dowodową i należy je traktować wyłącznie jako model probabilistyczny. Jeśli w protokole znajdują się informacje dotyczące: czasu, rodzaju i ilości spożytego alkoholu, przyjmowanych leków, faktu „picia po zdarzeniu” lub oddalenia się z miejsca – a dane te nie zostały uwzględnione w opinii biegłego lub uzasadnieniu orzeczenia, może to stanowić zarzut naruszenia art. 410 KPK (pominięcie materiału dowodowego) oraz art. 7 KPK (dowolna ocena dowodów).

4.4. Ekspertyza biochemiczna

W sprawach dotyczących środków odurzających, substancji psychotropowych oraz nowych substancji psychoaktywnych, konieczna jest opinia biegłego z zakresu analityki lub biochemii (toksykologii analitycznej). Testy przesiewowe (np. immunochromatograficzne) mają charakter wyłącznie wstępny i są podatne na reakcje krzyżowe – szczególnie w przypadku kannabinoidów (np. odnotowano reakcję krzyżową z CBN; badania pokazują, że CBD zwykle reaguje słabo, lecz wynik dodatni zawsze wymaga potwierdzenia). Z tego powodu dowody muszą być potwierdzone metodą referencyjną (taką jak GC-MS lub LC-MS/MS), z odpowiednią walidacją, określeniem niepewności pomiaru i – jeśli to potrzebne – ilościowym oznaczeniem stężenia substancji aktywnych.

W przypadku produktów z konopi biegły powinien ocenić, czy mamy do czynienia z legalnym produktem z konopi włóknistych (zawartość THC w roślinie do 0,3% oraz dopuszczalne poziomy THC/THCA w żywności), czy też z produktem zawierającym kontrolowaną substancję odurzającą (THC) lub nową substancję psychoaktywną. Definicje ustawowe: konopie włókniste – rośliny z gatunku *Cannabis sativa* L., w których suma Δ^9 -THC i Δ^9 -THCA w wierzchołkach kwiatowych lub owocujących nie przekracza 0,3% m/m; ziele konopi innych niż włókniste – każda naziemna część rośliny konopi (z wyłączeniem nasion) zawierająca powyżej 0,3% tej sumy.

¹⁶ Zob. post. SN z: 26.1.2022 r., IV KK 666/21, Legalis; 15.12.2021 r., IV KK 514/21, Legalis.

¹⁷ Zob. wyr. SN z 27.6.2022 r., I DSK 12/21, Legalis.

¹⁸ Zob. wyr. SN z 18.1.2024 r., V KK 476/23, Legalis.

W praktyce konieczne jest oznaczenie sumy $\Delta 9$ -THC + 0,877· $\Delta 9$ -THCA i wskazanie, czy stwierdzona zawartość przekracza dopuszczalne limity dla żywności oraz czy – ze względu na skład i przeznaczenie – produkt podlega pod któryś z wykazów określonych w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z 17.8.2018 r. w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych¹⁹.

Opinia biegłego powinna wprost:

- 1) zidentyfikować substancję według jej nazwy chemicznej i pozycji w odpowiednim wykazie (lub potwierdzić brak jej ujęcia w wykazach), wraz z podaniem zastosowanej metody i spektrów potwierdzających;
- 2) określić kategorię prawną – czy jest to środek odurzający (grupy z art. 33 NarkU), substancja psychotropowa (art. 32 NarkU) lub nowa substancja psychoaktywna (art. 4 pkt 27 NarkU);
- 3) wskazać zawartość substancji aktywnej (mg/g, % m/m) oraz – jeśli ma to znaczenie – oszacować liczbę typowych porcji („dawek”), które można sporządzić z zabezpieczonej ilości;
- 4) odnieść się do ewentualnych reakcji krzyżowych i ograniczeń metody analitycznej.

Ustalenia biegłego stanowią podstawę do oceny, czy ilość substancji należy uznać za „znaczłą” (zgodnie z art. 62 ust. 2 NarkU) – czyli taką, która pozwala zaspokoić jednorazowo potrzeby co najmniej kilkudziesięciu osób (zgodnie z ugruntowaną linią orzecznictwem²⁰).

Rozbieżności w orzecznictwie dotyczące zakresu pojęcia posiadania w art. 62 ust. 1 NarkU zostały ostatecznie rozstrzygnięte uchwałą SN, w której przyjęto, że posiadaniem jest każde władcze włócznie środkiem odurzającym lub substancją psychotropową – niezależnie od celu – w tym również na własny użytek²¹. W konsekwencji art. 62a NarkU nie legalizuje używania reglamentowanych środków psychoaktywnych, lecz przewiduje możliwość fakultatywnego umorzenia postępowania w przypadku ilości nieznacznej, przeznaczonej na własny użytek, jeżeli wymierzenie kary byłoby niecelowe ze względu na okoliczności czynu oraz stopień jego społecznej szkodliwości. Zastosowanie tego przepisu wymaga każdorazowo pełnych i rzetelnych ustaleń dowodowych co do ilości środka oraz jego przeznaczenia.

Aktualizacje wykazów mają bezpośredni wpływ na klasyfikację substancji. Rozporządzenia Ministra Zdrowia z 8.4.2024 r. i 30.4.2025 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych²², rozszerzyły wykazy m.in. o nowe kannabinoidy (takie jak $\Delta 9$ -THCP, HHCP) oraz przeniosły substancję 2-FDCK do grupy II-P. W opinii biegłego należy jednoznacznie wskazać, czy wykryta substancja znajduje się w aktualnym wykazie oraz od kiedy obowiązuje zmiana (należy porównać datę czynu z datą wejścia w życie aktu prawnego).

¹⁹ Dz.U. z 2018 r. poz. 1591 ze zm.

²⁰ Zob. wyr. SN z 30.11.2023 r., V KK 183/23, Legalis.

²¹ Uchw. SN(7) z 27.1.2011 r., I KZP 24/10, OSNKW 2011, z. 1, poz. 2.

²² Dz.U. z 2024 r. poz. 536 i Dz.U. z 2025 r. poz. 598.

4.5. Ekspertyza z zakresu rekonstrukcji wypadków drogowych

Opinia techniczna w sprawach o wypadki komunikacyjne (art. 177, 178a KK), a także w sprawach o wykroczenia z ruchu drogowego należy do najbardziej złożonych pod względem metodologicznym. Biegły operuje danymi śladowymi, fizyką ruchu, biomechaniką, analizą zapisu urządzeń rejestrujących (tachograf, EDR), zapisem monitoringu i pomiarami terenowymi. W konsekwencji opinie są częstym przedmiotem polemik – co do doboru modeli, wzorów, założeń wejściowych i jakości materiału dowodowego. W realiach kazusów egzaminacyjnych akcent powinien spoczywać przede wszystkim na aspektach formalnych: czy teza dowodowa była prawidłowa, czy biegły odpowiedział na wszystkie pytania, czy wykorzystał dopuszczalne i ujawnione źródła danych, a także czy opinia jest jasna, pełna i niesprzeczna w rozumieniu art. 200–201 KPK.

W ocenie judykatury²³, jeżeli w sprawie wystąpią sprzeczności między opiniami (np. biegłego indywidualnego i instytutu), sąd ma obowiązek je usunąć – także przez dopuszczenie kolejnej opinii – i nie może poprzestać na lakonicznym „wyborze” jednej z nich bez szczegółowego, merytorycznego uzasadnienia. Nie każdy wniosek o powołanie kolejnego biegłego musi zostać uwzględniony. Jeżeli dotychczasowa opinia spełnia wymogi jasności, pełności i logiczności, a zarzuty strony mają charakter polemiki bez wskazania realnych braków, sąd może wniosek oddalić; art. 201 KPK nie służy mnożeniu ekspertyz.

W praktyce ocena sądu nie może opierać się na „dowolnych przypuszczeniach” sprzecznych z treścią opinii – jeżeli sąd formułuje wnioski dotyczące prędkości, możliwości uniknięcia czy pola widoczności, muszą one wynikać z materiału dowodowego, w szczególności z opinii biegłych.

Oprócz klasycznych śladów miejsca zdarzenia (trasologia, deformacje, rozrzut odłamków) coraz większą rolę odgrywają: tachografy cyfrowe w pojazdach ciężkich – rejestrują m.in. prędkość i odległość; poprawny odczyt bywa kluczowy dla rekonstrukcji dynamiki przed zderzeniem, hamowania i reakcji kierowcy; EDR (*Event Data Recorder*, tzw. czarna skrzynka) – obowiązkowy w nowych pojazdach homologowanych/rejestrowanych zgodnie z prawem UE; umożliwia odtworzenie parametrów z kilku sekund poprzedzających wypadek (m.in. prędkości, położenia pedału przyspieszenia, użycia hamulca, kąta skrętu kół/kierownicy, stanu pasów bezpieczeństwa i poduszek powietrznych). Odczyt danych wykonuje biegły na wniosek organu, z zachowaniem zasad zapewniających integralność danych. W literaturze specjalistycznej opisano również standardy wykorzystania monitoringu wizyjnego, fotogrametrii 3D, skaningu laserowego, a także programów symulacyjnych (PC-Crash, V-SIM) i analizy błędów pomiaru. Wskazuje się na konieczność dokumentowania niepewności wyników i wrażliwości obliczeń na zmianę założeń.

Należy sprawdzać, czy postanowienie o dopuszczeniu dowodu wymienia: pytania o prędkości, tor ruchu, reakcję kierowców (czas percepcji–reakcji), pola widoczności, możliwość i moment uniknięcia, przyczynienie poszczególnych uczestników oraz zgodność wersji stron z śladami. Także ocenić, czy biegły dysponował kompletnym materiałem: szkic, zdjęcia, protokół oględzin, dane EDR/tachograf, monitoring, zeznania. Braki materiału zwykle

²³ Zob. wyr. SA w Warszawie z 26.10.2017 r., II AKa 178/17, Legalis.

wymuszają opinię uzupełniającą. Konieczne jest także zweryfikowanie czy biegły: a) opisał użyte modele i wzory; b) uzasadnił dobór parametrów (współczynniki tarcia, czas reakcji, błędy urządzeń, tolerancje); c) przedstawił analizę wrażliwości (jak zmiana kluczowego parametru wpływa na wynik). Brak takiego wyjaśnienia obniża moc dowodową opinii. Dlatego trzeba upewnić się, że wnioski (np. „gdyby kierujący jechał z prędkością dozwoloną, uniknąłby zderzenia”) są arytmetycznie i logicznie wyprowadzone z obliczeń oraz nie pozostają w sprzeczności z ustalonymi śladami. W razie rozbieżności konieczne jest zasięgnięcie opinii uzupełniającej, a gdy to nie usuwa wątpliwości – kolejnej (trzeciej) opinii.

4.6. Ocena opinii biegłego

Każdy biegły sądowy zobowiązany jest do odniesienia się do pełnego materiału dowodowego, który został mu przekazany przez organ procesowy. W przypadku ujawnienia nowych, istotnych danych lub zmiany kontekstu dowodowego, zasadne jest sporządzenie opinii uzupełniającej – zarówno pisemnej, jak i (w razie potrzeby) ustnej, celem weryfikacji wcześniejszych wniosków oraz ich dostosowania do aktualnego stanu sprawy²⁴.

Kwestionowanie opinii biegłego powinno odbywać się w granicach art. 201 KPK, który wskazuje przesłanki dopuszczenia kolejnej opinii. Zgodnie z tym przepisem należy wykazywać w szczególności: istotne sprzeczności wewnętrzne w treści opinii, niezgodność z materiałem dowodowym, wyjście poza zakres zleconych tez lub brak odpowiedzi na postawione pytania.

5. Analiza formalna i merytoryczna protokołów – standardy oceny

W praktyce egzaminacyjnej najczęściej spotyka się dwa rodzaje dokumentów: 1) protokoły czynności procesowych (przesłuchania, przeszukania, oględziny) oraz 2) protokoły badań stanu trzeźwości. Zarówno jedno, jak i drugie są dokumentami urzędowymi, których wartość dowodowa opiera się na wierności i kompletności.

W takim przypadku analizę należy rozpocząć od weryfikacji zgodności dokumentu z wymaganiami określonymi w Rozdziale 16 KPK. Po pierwsze, zaczynamy od sprawdzenia, czy protokół zawiera wszystkie elementy wskazane w art. 148 § 1 KPK oraz został sporządzony z należytą dokładnością (art. 148 § 2 KPK), po drugie został podpisany przez osoby uczestniczące w czynności (art. 150 § 1 KPK), a także czy został odczytany przed podpisaniem, ze wzmianką o odczytaniu oraz – w przypadku zgłoszenia zarzutów – czy zostały one wciągnięte do protokołu wraz z oświadczeniem osoby wykonującej czynność (art. 150 § 2 KPK). Brak wymaganych podpisów, wzmianki o odczytaniu lub pominięcie informacji o prawie zgłaszania zarzutów stanowią uchybienie formalne, które – co do zasady – obniża wartość

²⁴ Zob. post. SN z 1.10.2020 r., IV KK 391/20, Legalis.